

ב. חלק הבכורה אינו חוזר ביובל (אם משום שירושה אינה חוזרת ביובל (חכמים), אם משום שחלק הבכור הריהו כמתנה (ל ת ת לו פי שנים) ומתנה אינה חוזרת ביובל – כר' מאיר). ולדברי רבי יוחנן, האחים שחלקו לקוחות הן הלכך מחזירים ביובל וחולקים שוב מחדש, ושוב יטול הבכור פי שנים כבתחילה. הר"י בן מגאש (בב"ב קלט.) פרש שרק בחלק פשוט הריהם כלקוחות, מפני שכל אחד נוטל חלק כנגד חלק שמקבל אחיו, אבל חלק בכורה הואיל ואין האחים נוטלים חלק כנגדו, הריהו כיוורש ולא לוקח. אבל הרמב"ן כתב עפ"י סוגיתנו שאין חילוק בין חלק בכורה לחלק פשוט, ומחזירים הכל למצב הקודם וחולקים שוב והבכור נוטל פי שנים כבתחילה. רבי אלעזר בן שמוע אומר: חלק הבכורה חוזר ביובל, וישובו ביובל ויחלקו את כל הנכסים (לר"י ח) והבכור יטול בשוה כשאר האחים, (שלישיתו חלק הבכורה כמתנה, וסובר שמתנה חוזרת ביובל).

ירושת הבעל; לר"מ ולחכמים – אינה חוזרת ביובל לפי שירושת הבעל דאורייתא (לשאר... וירש אתה), וירושה אינה חוזרת ביובל. ור"א אומר: חוזרת, ירושת הבעל דרבנן והרי זה כדין מתנה שקיבל, ולשיטתו מתנה חוזרת ביובל.

הרמב"ם (נחלות א, ח) פסק ירושת הבעל מדברי סופרים (וכ"ד המאירי ור"א מן ההר בב"ב קיא) ואעפ"כ אינו מחזיר ביובל, דלא כסוגיתנו (וע' חז"א אה"ע עה, ד). ויש פוסקים שמחזיר ביובל (ע' הגהות אשר"י כתובות פד). והראב"ד (נחלות שם) והרשב"א (בב"ב מט: קיא ובכתובות פג ובשו"ת ח"ב רכא) פסקו ירושת הבעל דאורייתא, וכחכמים דמתניתין (וכן נראית דעת הרמ"ה בב"ב. וע' בלשון הרא"ש שם פ"ט טז ופולפולא חריפתא).

היורש מאשתו בית הקברות, מחזיר אותו ביובל לבני משפחתה משום פגם משפחה – שביובל כשהשדות חוזרות וזו אינה חוזרת וניכר שהם קבורים בשל אחרים – גנאי הוא להם (תוס' כתובות), ומשלמים לו את הדמים בניכוי דמי קבר אשתו שהוא חייב בקבורתה. יש סוברים שדין זה שייך אף שלא ביובל, להחזיר בית הקברות למשפחת אשתו (עפ"י שטמ"ק כתובות פד בשם רש"י במהדו"ק).

חלק יבם; לר"מ ולחכמים – אינו חוזר. ולר"א – חוזר (והיה הבכור אשר תלד יקום... – קראתו תורה 'בכור', והריהו כמותו).

מתנה; ר"מ אומר: אינה חוזרת ביובל, שלא אמרה תורה אלא במכר. חכמים (ור"א) אומרים: חוזרת (תשבו – לרבות את המתנה שהיא כמכר). הלכה כחכמים (רמב"ם). והוא הדין לזוכה מן ההפקר – חוזרת השדה להיות הפקר ביובל, לחכמים (עפ"י חז"א כז, א. ולענין הפקר עצמו, האם חוזר ביובל למפקיר – ע' קהלות יעקב שביעית ב).

חלוקת האחים; רבי יוחנן אומר: האחים שחלקו הרי הם כלקוחות ומחזירים זה לזה ביובל, ומחלקים שוב. (וחכמים אחרים חולקים, שסוברים האחים שחלקו יורשים הם. ועתוס').

פרק תשיעי; דף נג

- עט. א. מעשר בהמה – באלו מינים הוא נוהג? האם נוהג גם בחו"ל ובזמן הזה?
- ב. האם מעשר בהמה נוהג במקדש, ומדוע?
- ג. האם מותר לבחור בהמה מסוימת שתהא היא בהמת ה'מעשר'?

א. מעשר בהמה נוהג במיני בהמה בלבד, בבקר ובצאן – ככתוב. ונוהג בארץ ובחו"ל, אלא שלדברי רבי עקיבא בהמת מעשר הבאה מחו"ל אינה קרבה רק נאכלת במומה לבעלים (והבאתם שמה... ואת מעשרתיכם – ממקום שאתה מעלה מעשר דגן אתה מעלה מעשר בהמה).

א. רבי ישמעאל חולק וסובר שאם באה בהמת מעשר מחו"ל – תיקרב (ע' משנה וגמרא תמורה כא). יש שכתבו לשמוע מהרמב"ם (בכורות ו) שפסק דלא כרבי עקיבא (עפ"י לחם משנה; תוי"ט כאן; מנ"ח תנג. וע' בפיה"מ ספ"ג התמורה). ואולם הסמ"ג (עשין ריב) פסק כר' עקיבא (ע' יד דוד; לקוטי הלכות; חו"א כו, ב. וע"ע מנ"ח רפז, יח). ולדעת הכל אין מעלים לכתחילה לירושלים להקריב (ע' בתמורה שם; ליקוטי הלכות).

ב. יש לייין בבהמות שנולדו בחו"ל והעלן לארץ ועישרן כאן, האם נקרבות אם לאו, כי שמא הדבר תלוי בלידה.

אמנם נראה שאם נולדו בארץ ועישרן בחו"ל – לא יעלו. עישרן בארץ והוציא בהמת המעשר לחו"ל – נראה שתעלה (עפ"י חו"א כו, ב).

ובספר מנחת חינוך (שס, יח) נקט שהקובע הוא זמן חלות החיוב, דהיינו כשמלאו לבהמה שמונה ימים שאז היא נראית למצות מעשר, אם באותה שעה היתה בחו"ל – אינה בת הקרבה לעולם, גם אם תעלה ותתעשר בארץ. ואם היתה בארץ באותה שעה – חייבת לעולם, גם אם יצאה והתעשרה שמה, וכמעשר דגן שהקובע בו הוא זמן חלות חיוב מעשרות.

ובספר חדושים ובאורים (ו, ב) נקט מסברא שהקובע הוא רק מקום המעשר.

מן הדין נוהג מעשר בהמה אף בזמן שאין הבית על תלו, אבל גזרו חכמים בזמן הזה (יתכן שלא מיד לאחר החורבן גזרו אלא לאחר זמן. עתוס') שלא לעשר משום חשש תקלה, כשם שאסרו להקדיש ולהעריך ולהחריים בזמן הזה. [והיה אפשר בתקנה להטיל מום בכל העדר קודם המעשר, כך שהמעשר יהא נאכל במומו – אלא שלא תקנו לעשות כן, מהרה יבנה המקדש ונצטרך בהמה להקרבה ולא תימצא].

עבר ועישר בזמן הזה; כתבו הראשונים (רמב"ם; תוס' סוף מסכתין; סמ"ג עשין ריב) שהמעשר חל ומשמע בגמרא (בסוף המסכת), שדין הבהמה בהכנסה לכיפה עד שתמות, כשאר קדשים בזמן הזה. ואולם יש סוברים בדעת הרמב"ם (בכורות ו, ב) שמעשר שונה משאר הקדשים כיון שמ"מ עשה מצוה, הלכך ירעה עד שיסתאב וינאכל במומו [ומה שאמרו בסוף המסכת 'מיותו' – מדובר רק על אחד-עשר שקראו 'עשירי' שהוא שלמים, אך לא במעשר. ומיושבת תמיהת מהריט"א (פ"ה מז) על הרמב"ם] (עפ"י שיעורי הגריש"א שליט"א. ובנוב"י (תנינא יו"ד קפט) יישב דלדין דקיי"ל אין מעשרים בזה"ו וממילא אין הכרזה ויש לגזור אטו יתום ולקוח הלכך אינו מיועד להקרבה מעיקרא ועל כן אין לחוש לתקלה מפני שאינו טרוד לשמרו להקריב).

ויש שכתבו בשיטת רש"י (סא). שלדעת רב הונא, חכמים הפקיעו מעשרו ואינו קדוש (ע' יד דוד).

ב. מעשר בהמה אינו נוהג במוקדשין, ואפילו בקדשים קלים ואליאב דריה"ג שהם ממון בעלים, משום שנאמר יהיה קדש – ולא שכבר קדוש. [ואעפ"י שבכל מקום אין קדושה חלה על קדושה שאין משנים מקדושה לקדושה, כאן לולא דרשה מיוחדת הוה אמינא שדין מעשר לא נפקע מבהמה שהקדישה לקרבן, מפני שכל בהמה עומדת למעשר, ונפ"מ לעבור ב'לא יגאל' ולא ימכר].

בהמת פסולי המוקדשים שנפדית, פטורה ממעשר בהמה, מפני שגם היא כהקדש וממועטת מיהיה קדש אלא שיש בה התר אכילה (מהריט"א פא). ויש מי שנסתפק בדבר (ע' מנ"ח שס. וצדד למעט מ'צבי ואיל' כשם שנתמעטו פסוה"מ מבכורה. וכן צדדו לפטור מטעם 'לקוח').

ג. אסור לבחור בהמה מסוימת למעשר, אלא העשירית היוצאת מעצמה תהיה קודש (לא יבקר בין טוב לרע). אם מצד הדין אין יכול לעשר אלא בהמות מסוימות [כגון שיש לו חמש בהמות שנולדו באב וחמש שנולדו באלול וחמש בתשרי, לדעת בן עזאי צריך לעשר את האלוליים דוקא מפני הספק, כדברי רבא להלן נח:] – אין שייך בזה איסור 'לא יבקר' (עפ"י תוס' שם ד"ה ונוטל. ורש"י שם פירש שימנאם רבוצים או עומדים שאו יכול לכיין).

דין הקדשה החרמה והערכה בזמן הזה – נתבאר בע"ז יג.

דפים נג – נד

פ. מהו לעשר ממין על שאינו מינו ומן החדש על הישן – במעשר דגן ובמעשר בהמה?

מעשר דגן; אין תורמים ומעשרים ממין על שאינו מינו. ואם תרם – אין תרומתו תרומה (כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן – תן חלב לזה וחלב לזה). וקל וחומר לתירוש ודגן או לשני מיני דגן שהרי הם כלאים זה בזה. ועוד, נאמר סמוך ל'דגן' ראשיתם ליתן ראשית לכל דגן ודגן, ולעיכובא הוא (ע' תמורה ה. וערש"ש ול"ה).

וגם שאר מיני פירות שחיוכם מדרבנן, תקנו חכמים כעין דאורייתא שאין לעשר ממין על שאינו מינו. [שני מינים של פרי אחד, כגון תאנים שחורות ולבנות – מחלוקת תנאים (ע' משנה תרומות ב,ו; חולין קלו:), ופסק הרמב"ם (תרומות ה,ג) שתורמים, כגון כל מיני תאנים גרוגרות ודבלה]. אין תורמים ומעשרים משל שנה זו על של שנה אחרת (היצא השדה שנה שנה). אין תורמים משל שנה זו על של שנה אחרת (עשר תעשר... היצא השדה שנה שנה). ואם תרם אינה תרומה (רמב"ם תרומות ה,יא. ופירש בכסף משנה, מאחר ומקרא למדוהו – אינה תרומה).

מעשר בהמה; אין מעשרים מבקר על צאן או להפך (אם משום שנתן הכתוב 'מעשר' לכל אחד ואחד – וכל מעשר בקר וצאן... העשירי (אביי ול"ק דרבא), אם משום הקש למעשר דגן. ל"ב דרבא / רב פפא). אבל במיני הצאן עצמו, מעשרים מן הכבשים על העזים וכדו', הגם שהם כלאים זה בזה (וצאן – משמע כל צאן אחד. וגם אם מקישים למעשר דגן, בא יתור הכתוב להוציא מן ההקש). אין לעשר מן החדש על הישן, כלומר משנת-מעשר זו על האחרת (וראה להלן מתי הוא ראש השנה למעשר בהמה), שהשווה למעשר דגן (עשר תעשר... שנה שנה – בשני מעשרות הכתוב מדבר, מעשר דגן ומעשר בהמה).

עבר ועישר מן החדש על הישן או מן הישן על החדש – מן הדין לא חל המעשר, כמעשר דגן, אלא שכתב הרמב"ם שמפני חומרת הקדשים הרי זה מעשר. וכיון שמשום חומרא הוא – אין להקריבו, ואין שוחטים אותו לא במקדש ולא במדינה עד שיומם. והחינוך (שם) פרש דברי הרמב"ם שמן התורה חל דיעבד. 'זהו תימא' (חזו"א כו,ג).

דפים נד – נה

פא. א. בהמות המרוחקות אלה מאלה – מהו שיעור המרחק הגדול ביותר שהן מצטרפות זו לזו למעשר?
ב. כאשר נהרות או גבולות מפרידים בין הבהמות, האם הן מצטרפות למעשר?